

Circulația cărților românești vechi în însemnările de carte

Otilia URS

Institutul de Lingvistică și Teorie Literară „Sextil Pușcariu” Cluj-Napoca
Institute of Linguistics and Literary Theory „Sextil Pușcariu” Cluj-Napoca
Personal e-mail: adelaelai@yahoo.com

The Circulation of Old Romanian Book in Book Notes

The present study sought to identify the movement of Old Romanian Books that were printed within the Romanian cultural space between 1508 and 1830.

The material taken into consideration consisted of book notes belonging to the Fund of Old Romanian Books at the Library of the Romanian Academy in Cluj-Napoca. The result of the research revealed that Old Romanian printed materials dating back to the already-mentioned period, have circulated extensively. The itinerary covered by the prints in question was defined by the book owners' need for money, the religious needs of various Christian communities that didn't possess adequate books, as well as by the increased cultural interest, in contrast with the small number of copies etc.

As much as the researched material has allowed us, we were able to reconstitute not only the area covered by the items of each typographical centre in Romania, but also the area specific to each and every copy.

We conclude by saying that each copy has its fate, which is determined by cultural and economic factors.

Keywords: the circulation of Old Romanian Book; book notes; book owners; the Library of the Romanian Academy in Cluj-Napoca; Old Romanian Book.

Prezentul studiu aduce în discuție circulația cărților românești vechi, așa cum poate fi ea reconstituită din cuprinsul însemnărilor existente în Fondul de carte românească veche, păstrat la Biblioteca Academiei Române din Cluj-Napoca.

Analizând informațiile referitoare la acest aspect, s-a observat că această acțiune a fost determinată de mai mulți factori, cum ar fi: vânzarea succesivă a exemplarelor, impusă de nevoia de bani a proprietarului; de nevoile cultice ale diferitelor comunități creștine care nu posedau cărțile necesare; interesul cultural crescut, în opoziție cu numărului mic de exemplare etc.

Alte aspecte care se pot desprinde din analiza însemnărilor referitoare la circulație vizează raza de circulația a cărților realizate într-un anumit centru tipografic, circulația determinată de importanța unei

tipărituri și interesului cititorilor față de aceasta, precum și de nevoia de carte în rândul comunităților creștine, dar și a laicilor.

Atât cât însemnările ne ajută, putem să reconstituim arealul în care au circulat produsele tipografice ale fiecărui centru tipografic din România, și nu numai, dar și a fiecărui exemplar în parte, ceea ce ne permite să spunem că fiecare exemplar are soarta sa, determinată de factorii culturali și economici.

În cărțile românești vechi cercetate au fost identificate informații bogate despre traseul pe care l-au urmat cărțile respective.

Prin urmare, se întâlnesc exemplare care au circulat în două sau mai multe localități, cum sunt cele ce urmează: un *Triodul slavon*, tipărit de Coresi la Brașov, în 1578, se afla, la o dată necunoscută, la Hunedoara,

iar în 1760 la Cluj; un *Sbornic slavonesc*, tipărit la Sas-Sebeș, în 1580, se afla, la o dată necunoscută, la Orlat, apoi la Blaj; o *Evanghelie cu învățătură*, Brașov, 1581 se afla, la o dată necunoscută, la Porumbacul de Jos, la Făgăraș și la Bucerdea; un alt exemplar din *Evanghelia cu învățătură*, Brașov, 1581 se afla, la 1724, la Cozia, de unde trece, prin donație, la schitul din Viștea de Jos; un *Liturghier slavonesc*, Brașov, 1588 s-a aflat la Mărgineni, la Suceava, la Cernăuți și la Blaj; o *Evanghelia cu învățătură*, Bălgrad, 1641 s-a aflat, în 1681, la Avrig, apoi la Sebiș, mai apoi la Blaj, în biblioteca lui T. Cipariu; o *Evanghelia învățătoare*, Govora, 1642 se afla la Silivașu de Jos, la anul 1741, de unde trece, prin vânzare, după 1810, la Ghelari; o *Carte românească de învățătură*, Iași, 1643 se afla, la 1722, la Frata, în 1944 la Boteni, de unde ajunge la Blaj; un alt exemplar din aceeași tipăritură a circulat la Aiud, Gârbova de Sus, Topârcea, de unde se vinde în Luduș, în 1762; un alt exemplar a fost vândut din Calbor (Brașov) în Boholtz, în 1803, unde se afla și în 1879, iar la 1865 se găsea la Sibiu; un alt exemplar este atestat la Bobohalma și la Agnita; un alt exemplar se afla, la 1817, la Ticuș (Brașov) și Comana; un exemplar din *Evanghelia învățătoare*, Mănăstirea Deal, 1644 a fost cumpărat la 1646 de jupânul Ștefan și dată la biserica cu hramul Sfânta Treime din Bălgrad/Alba Iulia, unde se afla și în 1695, apoi s-a aflat la Blaj; un alt exemplar se afla la Budești, în 1836 și 1851, fiind cumpărată din Orăștioara, după ce a fost cumpărată din Mărtinești; un exemplar din *Șapte taine*, Iași, 1644 se afla la Arăpățac (Covasna), la Vad și la Blaj; un alt exemplar se afla la Petrehaza (Cluj); din *Pravile împărătești*, Iași, 1646 un exemplar se afla, la 1726 și 1727, în ținutul Soroca, apoi la Iași, de unde se vinde la Cernăuți; un *Noul Testament*, Bălgrad, 1648 se afla la Pogăceaua (Mureș), apoi la 1760 la Mănăstirea Vadului și la 1796 la Vad; o *Psaltire*, Bălgrad, 1651 se afla, la 1868, la Blaj, după ce mai înainte fusese în proprietatea lui Ștefan Cantacuzino, domnul Țării Românești; un alt exemplar a fost la Hunedoara, apoi ajunge la Oradea; o *Îndreptarea legii*, Târgoviște, 1652 a fost la 1652 la Domnești (Argeș), la 1714 și 1780 este a bisericii din Cicău (Alba), la 1843 la Hidiș; un alt exemplar este vândut din Bârseș, în 1697, preoților Rad Stanciu și Rad Săpunar de la Biserica Domnească din Argeș; un *Acatist al Născătoarei de Dumnezeu*, a lui Dosoftei, Uniev, 1673 este în 1743 la Râul Mare, apoi la București; o *Cheia înțelesului*, București, 1678 a fost cumpărată în 1739 de logofătul Grigorie din Argeș, apoi ajunge, în împrejurări necunoscute, la Mihai Colceriu din Mănărade și, în 1752, la Mihai din Laslău, după care se află la Sad, apoi la preotul Lup din Agârbici și la Ion, diacul, din Șarcău; o *Psaltire de-nțales* a lui Dosoftei, Iași, 1680 se afla, la 1754, la Mănăstirea Muncaciului, apoi la Blaj; o *Evanghelia*, București, 1682 a fost a bisericii din Tomsani, dăruită în 1761, apoi a Mănăstirii Aninoasa, la 1858; un *Apostol*, București, 1683 a fost cumpărat din Tinăud de către biserica din Peștiș, în

1857; un alt exemplar a fost cumpărat de Ion Părău din Ibiștorful Șasesc de la popa Bucur din Ucea de Sus, la 1781, noemvrie 20, apoi s-a dăruit de Ion Părău din Sas Ibișoara lui Alixandru Pop din Proviță „ca să-i fie pomeană”, dar a fost și proprietatea preotului Neagu de la Suraia (Vrancea), precum și a lui Nicodim Spânul din Giurgiu, care l-au dat nepotului-său, preotului Bădea, „de pomana, ca < să > fie al lui, statornic lui și feciorilor lui”; un alt exemplar din aceeași tipăritură se donează de către Vasiliu Basarab, presbiter în Romos, din Cercul Oreștiei, la 29 noiembrie 1897, Societații de Lecture „Andrei Șaguna” din Sibiu; un *Triod*, Buzău, 1700 a fost dăruit de Mihai, ieromonah la Cozia, bisericii din Rășinar, în anul 1742; o *Liturghie*, Târgoviște, 1713 se afla la 1832 la Mândăloc, la 1882 la Valea Mare, la 1855 la Boițești și, la o dată necunoscută, la Șiclou; o *Cazaniile a lui Ilie Miniati*, București, 1742 se afla, la 1795, la Șaroș, apoi la Blaj; un exemplar din *Mărgăritarele* lui Ioan Gură de Aur, București, 1746 se afla la Sâmpetru și Vaidahaza, la date necunoscute; un *Triod*, Iași, 1747 se afla la 1774 la Jacul românesc, iar la 1854 la Nadeș; o *Liturghie*, Blaj, 1756 se afla la 1787 la Caruia de unde se vinde la Covași, apoi la 1817 la Văleni; un exemplar din *Synopsis, adecă adunare de multe învățături*, Iacov, mitropolitul Moldovei, Iași, 1757 se afla, la date necunoscute, la Săpânța, Certeze și Roșia; un *Octoih*, Blaj, 1760 a fost la Pociveliște, în 1773, și, în 1854, la Buninginea, unde se afla și în 1941; o *Liturghie*, Blaj, 1775 se afla la popa Aron din Urisiu de Jos, care a primit-o de la Simion Crainic din Blaj, în anul 1818, iar la anul 1867 a devenit proprietatea lui Vasiliu Popu, paroh în Budenii de Câmpie; o *Poslanie sau dreaptă oglindă a păcii, dragostii și unimii*, a lui Nichita Horvat, Viena, 1787 se află la Lipova, la 1880, la Lugoj, în 1889, și la Oradea, la o dată necunoscută; un exemplar din *Observații de limbă românească*, a lui Paul Iorgovici, Buda, 1799 se afla, la 1884, la Lugoj, iar la o dată necunoscută, la Timișoara.

Alte exemplare din cărțile românești vechi ale aceluiași fond conțin însemnări care vorbesc despre o singură localizare a cărții, cum ar fi: un exemplar din *Tâcul evangheliilor și Molitvenic*, tipărit de Coresi la Brașov în 1567-1568 se afla, la o dată necunoscută, la Pâncota; o *Palie de la Orăștie*, Orăștie, 1582 se afla, la o dată necunoscută, la Bolomir; un *Ceaslov*, Govora, 1640 s-a aflat, la o dată necunoscută, la Lancrăm; o *Evanghelia învățătoare*, Govora, 1642 se afla la Blaj, în biblioteca lui T. Cipariu; o *Învățătură preste toate zilele*, Câmpulung, 1642 se afla la Blaj la Timotei Cipariu; despre un exemplar din *Carte românească de învățătură*, Iași, 1643 citim că „iaste zălog la popa Toder de la Bistra pentru 20 și 4 de florinți de la Pop Ilie din Ci<m>peni”; un alt exemplar din aceeași carte se afla la Cristur, în 1860; un alt exemplar se vinde din Luduș în satul Mica, la o dată necunoscută; alt exemplar ajunge, prin cumpărare, din Maramureș la Cluj, în 1960; un exemplar este atestat, în 1742, la Cuhie; un alt exemplar se afla, la

1786, la Cârnești, unde era și în 1911; un alt exemplar se afla la Bozeș, la o dată necunoscută; un alt exemplar era la 1807 și 1911 la Cenade; o *Evanghelie învățătoare*, Mănăstirea Deal, 1644 se afla la Mănăstirea Cioara, la o dată necunoscută; un *Noul Testament*, Bălgrad, 1648 se afla la Tăuni; un alt exemplar se afla la popa Gligor din Ardeu; un alt exemplar se afla la Budești; un *Triod-Penticostar slavon*, Târgoviște, 1649 se afla la Micești, la 1728; o *Îndreptarea legii*, Târgoviște, 1652 se afla, la 1743, la Rășinari; alt exemplar era, la o dată necunoscută, proprietatea preotului Macaveiu din Silivaș; un *Acatist al Născătoarei de Dumnezeu*, a lui Dosoftei, Uniev, 1673 se afla la Feldioara; o *Psaltirea în versuri*, a lui Dosoftei, Uniev, 1673 se afla, la o dată necunoscută, în Ardeal; un alt exemplar se afla la Bucerdea; un exemplar din *Cheia înțeleșului*, București, 1678 se afla la Rășinari; un alt exemplar se afla la Colțu; o *Liturghie*, București, 1680 se afla la Blaj; un alt exemplar tot la Blaj; un exemplar din *Viața și petrecerea sfinților*, a lui Dosoftei, vol. I-IV, Iași, 1682-1686 se afla la învățătorul Ioan Mihailă din Husmezău; o *Evanghelie*, București, 1682 a fost a Mănăstirii Feleac, la 1694; un alt exemplar a fost la Blaj, de unde este dat la Muzeul Național, în 1851; un *Apostol*, București, 1683 se afla, la 1694, la Mănăstirea Feleacului; un *Triod*, Buzău, 1700 se afla la Mănăstirea Cotmeana, iar un altul la biserica din Zlatna; un *Chiriadromion*, București, 1732 se afla, la 1870, la Baia Mare; un *Molitvenic*, București, 1741 se afla, în 1759, în proprietatea preotului Pătru din Luduș; un *Penticostar*, București, 1743 se afla, la 1743, la Rucăr; o *Liturghie*, Blaj, 1756 se afla la Tiur; un *Octoib*, Blaj, 1760 a fost la Boteni, până în 1944; o *Liturghie*, Blaj, 1775 se afla la Călata Mare; o *Psaltire*, Blaj, 1780 se afla, la 1784 și 1859, la Sihla; un exemplar din *Catehismul cel mare cu întrebări și răspunsuri*, a lui Gheorghe Șincai, Blaj, 1783 se afla la Halmeu; un *Ceaslov*, Sibiu, 1790 se afla la Călata Mare, la 1797; o *Gramatică românească*, a lui Tempea Radu, Sibiu, 1797 se afla, în secolul XIX, la Blaj; o *Retorică*, a lui Ioan Piuaru Molnar, Buda, 1798 se afla la Sibiu, în 1847; un exemplar din *Acatistul* lui Samuil Micu, Sibiu, 1801 se afla, la 1814, la Sas Ibișdorf; un *Molitvenic*, Brașov, 1811, era, la 1912 și 1944, la Botoșani; un *Octoib*, Buda, 1811 se afla, la 1836, la mitropolia din Târgoviște; o *Istoria pentru începutul românilor în Dachia*, a lui Petru Maior, Buda, 1812 se afla la Arad, apoi la Bla, la date necunoscute; un exemplar din *Ușa pocăinței*, Brașov, 1812 a fost, la 1822, la Săliște.

În același fond de carte românească veche sunt și exemplare care nu prezintă însemnări despre circulație acestora, dar acest lucru nu înseamnă că ele nu au circulat, ci doar că acest fapt nu este consemnat.

După cum s-a putut vedea nu toate însemnările fac referire la data la care exista exemplarul respectiv într-o anumită localitate, și nici nu se spune întotdeauna prin ce împrejurări își schimbă exemplarul respectiv proprietarul și locația. Dar, cu toate acestea, traseul unei cărții se poate

identifica, dacă localitatea în care se află, element esențial al stabilirii circulației, este consemnat.

Enumerarea exemplarelor, atât pentru atestarea în una, cât și în mai multe localități, demonstrează convingător că circulația cărților românești vechi, în spațiul cultural românesc, a fost intensă, indiferent de centrul tipografic în care au fost realizate.

În ceea ce privește raza de circulație a tipăriturilor provenite dintr-un anumit centru tipografic, se poate observa că circulația este mai intensă în zonele apropiate respectivului centru, iar pe măsură ce distanța dintre un anumit centru tipografic și zona de răspândire a tipăriturilor realizate în acest centru crește, circulația acelor cărți este mai puțin intensă.

Cu toate acestea, se întâlnesc perimetre culturale în care cărțile provenite de la mai multe tipografii erau concomitent întrebuințate. Acest fapt se explică prin circulația elementului uman care colporta cărțile, la care se adaugă aspectele referitoare la preț, apartenența confesională, preferința pentru un anumit centru tipografic etc.

Lărgirea cercetărilor avute în vedere în cuprinsul studiului nostru la întregul corpus național de însemnări va evidenția cu mai multă pregnanță aspectele aduse aici în discuție, putându-se, astfel, delimita cu mai multă precizie aria de răspândire a tipăriturilor realizate în fiecare centru tipografic românesc dintre anii 1508-1830.

Acknowledgement:

Acest studiu este finanțat din grantul Consiliului Național al Cercetării Științifice, CNCS-UEFISCDI, cod proiect: PN-II-ID-PCE-2011-3-0314./This work was supported by a grant of the Romanian National Authority for Scientific Research, CNCS-UEFISCDI, project number PN-II-ID-PCE-2011-3-0314

Bibliography:

- Adam Chiper, Marieta, *Vechi însemnări românești ca izvor istoric / Old Romanian Notes as a Historic Source*, București, Ed. Silex, 1996
- Maria Oros, Ioan, *Dimensiuni ale culturii moderne în Țara Silvaniei (secolele XVII-XIX). Cărți și proprietari / Dimensions of Modern Culture in the County of Sylvania (the 17th and 19th centuries). Books and Owners*, Cluj-Napoca, Ed. Mega și Ed. Porolissum, 2010
- Urs, Otilia, *Catalogul cărții românești vechi din Biblioteca Academiei Române Filiala Cluj-Napoca, Cluj-Napoca / The Old Romanian Book Catalogue at the Library of the Romanian Academy, Cluj-Napoca Branch*, Ed. Mega, 2011
- *** *Însemnări de pe manuscrise și cărți vechi din Țara Moldovei / Notes on the Manuscripts and Old Books in the County of Moldavia*. Un corpus editat de I. Caproșu și E. Chiaburu, vol. I-IV, Iași, Ed. Demiurg, 2008-2009